

Ігор Бойко

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна)
boyko.ist@ukr.net

DOI: 10.33498/opus-2020-01-097

УДК 340.15(477.82/.86)“1199/1349”

РОЗВИТОК ПРАВА ЯК ВАЖЛИВОЇ ОЗНАКИ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (1199–1349 РОКИ)

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена характеристиці процесів становлення та розвитку права у Галицько-Волинській державі (1199–1349 рр.). Зазначено, що створення Галицько-Волинської держави – важливий етап в історії Української державності. Ця держава досягла значного політичного розвитку і за рівнем економіки та культури увійшла до когорти найпередовіших країн тогочасної Європи.

Значну увагу приділено аналізу звичаєвого права, “Руської правди”, князівського законодавства, магдебурзького права, церковного права Галицько-Волинської держави. В основі правового регулювання суспільних відносин у Галицько-Волинській державі були джерела права Київської Русі. Галицько-Волинська держава використовувала джерела права Київської Русі, оскільки вони відповідали її соціально-економічному розвитку. Проте під впливом нових соціально-економічних, культурних і політичних відносин галицько-волинські князі видавали грамоти, які розвивали та вдосконалювали чимало положень руського права. Мала місце наступність у розвитку державно-правових інститутів Галицько-Волинської держави, що передбачала зв’язок, наявність спільних рис у процесі становлення і розвитку державно-правових інститутів, котрі їх не розмежовували, а об’єднували, робили подібними. У цей час мав місце розвиток державно-правових інститутів від попереднього періоду розвитку держави до наступного, те, що відбувається послідовно, почергово. Це безперервність державно-правових процесів, явищ тощо. Вияви наступності в праві Галицько-Волинської держави мали специфіку, оскільки визначальна роль у її забезпеченні належала наступності державних і самоврядних органів, законодавства. Тому в нових державно-правових інститутах Галицько-Волинської держави зберігалися основні риси, ознаки, властивості попередніх державно-правових інститутів Київської Русі (князівська влада, віче, звичаєве право, князівське законодавство, “Руська правда”, канонічне право й інші джерела права, які відповідали новим соціально-економічним і політичним відносинам). Показано, що станом на 1199 р. у Галицько-Волинській державі формувалася українська правова традиція, зокрема й щодо регулювання цивільних, кримінальних і процесуальних відносин.

Ключові слова: право; джерела права; звичаєве право; правове регулювання; Галицько-Волинська держава.

© Ігор Бойко, 2020

У сучасних умовах в Україні відбувається активний процес розвитку національної правової системи, яка згідно з чинною Конституцією України повинна відповідати основним принципам демократичної правової держави. Цей процес вимагає глибокого й об'єктивного наукового вивчення історичних джерел права України, що, зі свого боку, додасть сучасній правовій системі ґрунтовності, послідовності, надійності й ефективності. Фундаментальні дослідження історії джерел права у певних суспільно-політичних умовах сприяють розвитку права, дають змогу використати накопичений сторіччями юридичний досвід у сучасних умовах українського правотворення. Глибоке аналітичне осмислення історико-правових процесів становлення і розвитку джерел права України дає можливість по-новому, всебічно оцінити тенденції розвитку сучасних правових інститутів. Крім цього, вивчення джерел права важливе для розуміння історичного процесу виникнення права, а також наступності в розвитку правових норм.

Значний інтерес має аналіз розвитку права як вагомої ознаки Галицько-Волинської держави, яка посідає особливе місце в історії українського державотворення і правотворення. Як відомо, Галицько-Волинська держава була утворена у 1199 р. шляхом об'єднання Галицького та Волинського князівств. Галицько-Волинська держава стала спадкоємицею і наступницею Києво-Руської держави, продовжила державотворчі традиції на українських землях. Після розпаду Київської Русі її державно-правовий устрій було покладено в основу розвитку Галицько-Волинської держави, яка не мала гострої потреби розвивати окремі державно-правові інститути, оскільки державні органи та джерела права Київської Русі відповідали її соціально-економічним реаліям. Проте під впливом нових соціально-економічних, культурних і політичних відносин галицько-волинські князі видавали грамоти, які розвивали та вдосконалювали діяльність органів державної влади та чимало положень руського права.

Створення Галицько-Волинської держави – важливий етап в історії Української державності. Ця держава досягла значного політичного розвитку і за рівнем економіки та культури увійшла до когорти найпереводіших країн тогочасної Європи. Її територія простягалася у басейнах річок Сян, Верхній Дністер, Західний Буг. Галицько-Волинська держава на сході межувала з руськими Турово-Пінським і Київським князівствами, на півдні – з Берладдю, згодом – Золотою Ордою, на південному заході – з Угорським королівством, на заході – з Польським королівством, на півночі – з Литвою, Тевтонським орденом, Полоцьким князівством. Карпатські гори на південному заході були природним кордоном

Галицько-Волинської держави (відділяли від Угорщини). У 1320-х роках цей кордон було змінено південніше у зв'язку з приєднанням галицькими князями Закарпаття. Західний кордон із Польщею сформувався по лінії, що проходила річками Яселкою, Віслоком і Сяном, а також сухоходом на 15–30 км на захід від річки Вепр¹.

Організація державної влади і суспільства у Галицько-Волинській державі відповідала тогочасній європейській моделі. Вища державна влада належала князеві, який здійснював усі її функції – законодавчу, виконавчу, судову. Князь також очолював військо, володів значним державним апаратом. Йому належало право збирання податків, карбування монет і розпорядження скарбницею. У Галицько-Волинській державі, як і в Київській Русі, сформувалися й утвердилися захисні механізми від тиранії та потяг до демократизму, найвиразнішими проявами якого були вічові традиції Русі, які не давали абсолютизуватися владі князя. Відбувалося становлення місцевого самоврядування на основі звичаєвого права.

Князівська влада в Галицько-Волинській державі формувалася на засадах суспільного договору між правителем та елітою, зокрема боярством. На жаль, у найскладніші періоди існування держави галицько-волинські князі не змогли зосередити у своїх руках усю владу. На перешкоді цьому стояло боярство. Між князем і боярами, які уособлювали тогочасну олігархію, точилася постійна боротьба за владу. Князь намагався зосередити у своїх руках усі державні функції, дбати про територіальну цілісність і суверенітет держави. Тоді як боярство в особі боярської ради прагнуло обмежити князівську владу та використати її як знаряддя для охорони своїх матеріальних інтересів. Це розхитувало та послаблювало державу. В окремі періоди історії Галицько-Волинської держави роль князівської влади знижувалася настільки, що князь без відома боярської ради не мав права прийняти важливого рішення².

Наприкінці XIII ст. Галицько-Волинська держава об'єднувала понад 80 міст. Найбільшого розвитку вона досягла за князя Данила Романовича (1238–1264 рр.), охопивши значну частину земель колишньої Київської Русі. У цей час були реформовані військо та державний апарат, приборкане непокірне галицьке боярство. З самого початку свого існування Галицько-Волинська держава виступала на міжнародній арені від свого імені, була правоздатним і дієздатним суб'єктом міжнародних відносин. Її утвердження як повноправного суб'єкта міжнародного права на між-

¹ І Крип'якевич, *Галицько-Волинське князівство* (2-ге вид із змін і доповн, Ісасвич Я відп ред, 1999) 21-37.

² І Бойко, 'Галицько-Волинська держава – спадкоємиця і наступниця княжої України-Руси (до 820-річчя утворення)' в *Проблеми державотворення і захисту праві людини в Україні: матеріали XXIV звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2019 р.)*, ч 1 (Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка 2018) 33-9.

народній арені відбувалося через тривалу збройну боротьбу із сусідніми країнами, які прагнули перетворити її на суб'єкт міжнародних відносин³. Так, Данило Романович вів успішні війни проти польських, литовських, угорських, німецьких завойовників, зміцнив західні кордони своєї держави, намагався створити коаліцію європейських країн для боротьби з Золотою Ордою. Це свідчить про те, що Галицько-Волинська держава мала значний вплив у тогочасній Європі та була активним учасником міжнародного життя.

У процесі становлення Галицько-Волинської держави формувалося і розвивалося право як важлива її ознака⁴. В основі правового регулювання суспільних відносин у державі були джерела права Київської Русі, оскільки вони відповідали її соціально-економічному розвитку. Проте під впливом нових соціально-економічних, культурних і політичних відносин галицько-волинські князі видавали грамоти, які розвивали та вдосконалювали чимало положень руського права. У цей час мала місце наступність у розвитку державно-правових інститутів Галицько-Волинської держави, що передбачала зв'язок, наявність спільних рис у процесі становлення і розвитку державно-правових інститутів, котрі їх не розмежовували, а об'єднували, робили подібними, безперервність державно-правових процесів, явищ тощо. Вияви наступності в праві Галицько-Волинської держави мали специфіку, оскільки визначальна роль в її забезпеченні належала наступності державних і самоврядних органів, законодавства. Тому в нових державно-правових інститутах Галицько-Волинської держави зберігалися основні риси, ознаки, властивості попередніх державно-правових інститутів Київської Русі (князівська влада, віче, звичаєве право, князівське законодавство, "Руська правда", канонічне право й інші джерела права, які відповідали новим соціально-економічним і політичним відносинам)⁵. Із викладеного випливає, що станом на 1199 р. у Галицько-Волинській державі формувалася українська правова традиція, зокрема щодо регулювання цивільних, кримінальних і процесуальних відносин⁶.

У Галицько-Волинській державі особливим джерелом права було звичаєве право, яке відображало безпосередньо свідомість та інтереси праукраїнців, становило форму правових уявлень суспільства на україн-

³ О Сокурено, 'Правосуб'єктність України: історико-правове дослідження' (автореф дис канд юрид наук, 2009) 10, 14.

⁴ В Кульчицький та Б Тищик та І Бойко, *Галицько-Волинська держава (1199–1349)* (Біблос 2006) 231.

⁵ І Бойко, 'Джерела права Галицько-Волинської держави (1199–1349 рр.)' (2006) 42 *Вісник Львів ун-ту. Серія юридична* 59-65.

⁶ І Бойко, 'Становлення української правової традиції в період Київської Русі та Галицько-Волинської держави: східні й західні впливи' в *Західні і східні традиції та впливи в історії права, держави і юридичної думки: матеріали XXXVIII Міжнародної історико-правової конференції (1–9 червня 2018 р., м. Вінниця)* (Усенко І голова редкол, Олді-плюс 2018) 69-76.

ських землях, ним же розроблених. Цілком обґрунтованими є міркування та висновки авторів (І. Усенка, В. Бабкіна, І. Музики, Т. Боднарук та інших учених) фундаментальної монографії про правовий звичай як джерело українського права IX–XIX ст., які зазначають:

<...> функціонування звичаєвого права на українських землях, хоча і відбувалося в контексті загального історичного розвитку європейського права, мало також свої конкретно-історичні особливості. Вивчення його в більшості випадків суттєво ускладнюється відсутністю відповідних документальних джерел⁷.

На думку цих авторів:

<...> звичаєве право як комплекс норм зберігається лише у селянських громадах. На практиці мало місце надання чинності нормам звичаєвого права як державою, так і спільнотою (громадою, суспільством), яка визнавала певні звичаї як право, тобто загальнообов'язкові норми поведінки. У цьому випадку його реалізація забезпечувалася не державним примусом, а авторитетом суспільної думки⁸.

До найпоширеніших норм звичаєвого права, що діяло у Галицько-Волинській державі, належали норми, які регулювали порядок окремих процесуальних дій в українських селах під час здійснення судочинства. Авторитет звичаєвого права був обумовлений його архаїчним, консервативним характером, що сприяло захисту староукраїнських традицій правового ладу від невиправданих змін або накидання чужих правових норм.

Основним джерелом права у Галицько-Волинській державі була “Руська правда”, яка регулювала цивільні, кримінальні та процесуальні відносини, а важливим джерелом – князівське законодавство, яке існувало у вигляді грамот, договорів, статутів (уставів) тощо. Тут знайшла відображення подальша систематизація права України-Руси. Законів галицько-волинські князі не видавали. Тогочасна правова дійсність поняття “закон” до князівських грамот та інших правових актів не застосовувала. За тогочасними уявленнями, закон розумівся як Божий припис, як заповіді Святого Письма тощо.

Юридичних грамот галицько-волинських князів збереглося дуже мало. Втрата політичної незалежності Галицько-Волинської держави була головною причиною того, що основні її законодавчі пам'ятки, які досконало б розкрили її правову систему, до нас не дійшли. Вони зазнали знищення колонізаторами, котрі вважали їх загрозою для своєї влади.

⁷ І Усенко (ред), *Правовий звичай як джерело українського права (IX–XIX ст.)* (Наукова думка 2006) 253.

⁸ Там само 253-4.

Ця нищівна діяльність все ж таки оминула деякі акти, не давши їм піти у забуття. Це надзвичайно унікальні пам'ятки правової культури українського народу. До нас дійшло лише декілька пам'яток правотворчості князів Галицько-Волинської держави, які характеризують особливості її правової системи. Найдавнішими є “Грамота Івана Берладника” 1134 р., “Рукописання князя Володимира Васильковича” 1287 р., “Уставна грамота князя Мстислава Даниловича” 1289 р. та ін.

Важливим джерелом права Галицько-Волинської держави було німецьке (магдебурзьке) право, яке почало формуватися з 1188 р. у місті Магдебург й у XIII ст. поширилося на інші німецькі землі, а далі – на міста Польщі, Литви, Чехії, Галицько-Волинської держави, Угорщини. Німецьке (магдебурзьке) право під час формування зазнавало впливу західної традиції права, тобто римського права. Згодом воно поширилося у Галицько-Волинській державі (Сянок, 1339 р.). Це стало наслідком загальноєвропейського розвитку міст, який європейські дослідники називають “міською революцією Європи”⁹. Галицько-Волинські володарі закликали німецьких переселенців задля розбудови міст і нарощування темпів їхнього економічного розвитку, створення оборонних споруд, а також значну увагу приділяли правотворчій діяльності. Можна допустити, що переселення німецьких колоністів у Галицько-Волинську державу спричинило необхідність врегулювати їхні відносини. Привезені німецькими переселенцями “права” сприяли, зокрема, рецепції римського права. Її особливості полягали у тому, що вона здійснювалася через посередництво джерел права Київської Русі, яка значно раніше зазнавала впливу візантійського (опосередковано – римського) права через русько-візантійські договори.

Значну увагу в Галицько-Волинській державі приділено правовому регулюванню цивільних правовідносин, що було спричинено інтенсивним розвитком у східнослов'янських племен ремісництва й торгівлі. Становлення та розвиток цивільно-правових інститутів мали звичайний характер. Основними джерелами регулювання цивільних правовідносин були звичаєве право та “Руська правда”.

Утвердження і подальший розвиток приватної власності, майнової нерівності, майнових відносин у Галицько-Волинській державі сприяли удосконаленню регулювання цивільних відносин. З інтенсивним розвитком соціально-економічних відносин, ремісництва і торгівлі значна увага приділялася регулюванню права власності на рухомі та нерухомі речі¹⁰.

⁹ М Кобилецький, *Магдебурзьке право в Україні (XIV – перша половина XIX ст.): історико-правове дослідження* (ПАІС 2008) 387.

¹⁰ Кульчицький та Тищик та Бойко (н 4) 310.

У джерелах права Галицько-Волинської держави ще не існувало загального терміна щодо визначення права власності, оскільки його зміст, як і в Київській Русі, залежав від того, хто був суб'єктом (правовідносин) і що належало до об'єктів права власності. Джерела права Галицько-Волинської держави до суб'єктів права власності відносять князя, княжих і земських бояр, дружинників, духовенство, ремісників, купців, смердів, закупів. Серед холопів вирізнялися ролейні холопи, які, будучи “посадженими на землю”, мали право, на відміну від “обільних” холопів, мати в своїй власності певне рухоме майно, тоді як земля залишалася власністю їхнього господаря.

Законодавство Галицько-Волинської держави регламентувало правовий статус власника, який мав право розпоряджатися майном, укладати договори, одержувати доходи з майна, вимагати захисту належного йому майна у разі порушень із боку інших осіб.

Аналіз джерел права показує, що об'єктом цивільного права було рухоме та нерухоме майно. Рухомі об'єкти перебували у відкритому цивільному обігу, нерухомість (будівлі та споруди) – у власності приватних осіб. З утвердженням правового регулювання майнових відносин земля стала найголовнішим об'єктом права власності у Галицько-Волинській державі.

І в Київській Русі, і в Галицько-Волинській державі основними формами земельної власності були: князівський домен; боярська вотчина; монастирська вотчина; особиста вотчина церковних ієрархів; земля громади (общини); індивідуально-сімейна земельна ділянка; незаселені вільні (державні) землі, верховним власником яких був великий князь як правитель держави¹¹.

У Галицько-Волинській державі великими землевласниками були князі. Вони зосереджували у своїх руках значний земельний фонд. Оскільки князі оточували себе боярами – васалами, вони роздавали їм (містам, духовенству, дарували членам сім'ї) свої землі¹². Це роздавання земель за службу за своєю природою було бенефіцієм. Така форма власності зародилася у Франції після аграрної реформи К. Мартелла і полягала у наданні права тимчасового володіння земельною ділянкою королівським слугою, який не мав права розпоряджатися нею. Після смерті слуги бенефіцій повертався у королівський домен. Поступово слуги короля добилися спадкового землеволодіння бенефіцієм. Такий процес відбувався й у Галицько-Волинській державі, де спадкові земельні володіння називалися вотчинами. До речі, Галицько-Волинська держава однією з перших

¹¹ І Бойко, *Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX–XX ст.): навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів* (Атіка 2013) 36.

¹² Крип'якевич (н 1) 69.

у роздробленій Київській Русі перейшла на двірцево-вотчинну систему. За свідченням літопису, втрата князем престолу тягнула за собою втрату земельних володінь його бояр. Новий князь конфіскував землі свого попередника, зокрема й ті, що перебували у володінні його слуг.

Князівська земельна власність могла виникнути не тільки внаслідок роздроблення князівського домену, а й безпосередньо в надрах громади, яка вже почала розпадатися. Великими земельними власниками були також багаті общинники, що починали використовувати землі своїх сусідів, яких перетворювали на свою робочу силу. Невдовзі ці великі землевласники перетворювалися у князівських васалів, їхні землі переходили в загальний князівський домен, а через деякий час вони нічим не відрізнялися від володінь бояр, тобто колишніх дружинників князя.

Ще за існування Галицького і Волинського князівств у XI–XII ст. сформувалася соціальна група залежного селянства (холопи, челядь). Певна їх частина була піддана закріпаченню. Князі та бояри отримали право продавати і купувати їх. “Руська правда” та інші юридичні пам’ятки Галицько-Волинської держави вказують, що смерди й інші залежні групи селянства володіли на правах власності худобою, птицею, предметами домашнього вжитку, сільськогосподарськими знаряддями тощо. Незважаючи на всі ці процеси розвитку і зміну форм власності у Галицько-Волинській державі, продовжувала існувати общинна власність на землю, що було свідченням наявності залишків відсталих елементів родоплеменного ладу у цій галузі цивільного права.

Особливо розвинутим було зобов’язальне право, що досягнуло високого, як для свого часу, рівня розвитку. Головне місце в економіці Галицько-Волинської держави, як і в Київській Русі, займало сільське господарство, зокрема землеробство. У Галицько-Волинській державі існувало декілька систем землеробства, що зумовлювалося відмінностями її окремих районів у кліматі, рослинності й ґрунтах. Загалом землеробство досягло такого агротехнічного рівня, який забезпечував відносно високу продуктивність праці та врожайність.

У господарському житті велике значення мало розвинуте ремесло. Основну частину продукції ремісники збували на ринку. Рівень розвитку торгівлі залежав від попиту та продуктивності праці виробників. На перших етапах розвитку торгівля була міноюю, без грошових еквівалентів, але згодом почали застосовувати монети з дорогоцінних металів більш розвинутих сусідніх держав. Розвиток торгівлі сприяв формуванню окремої соціальної групи – купців, які здійснювали внутрішню і зовнішню торгівлю. Розвинута торгівля сприяла виникненню грошового обігу. Всі ці проаналізовані вище умови економічного розвитку у Гали-

цько-Волинській державі вимагали правового регулювання, тобто упорядкування державою суспільних відносин щодо реалізації права на володіння, користування та розпорядження майном. Правове регулювання господарських відносин знайшло своє відображення у “Руській правді” та інших джерелах права, за якими здійснювалися більшість відносин у Галицько-Волинській державі. Значна частка відносин господарського характеру належала до юрисдикції зобов’язального права, яке було досить розвинутим.

У Галицько-Волинській державі, як і в Київській Русі, зобов’язання виникали за двома підставами: внаслідок укладення договору й у зв’язку із заподіянням шкоди. Основною підставою виникнення зобов’язань був договір, який укладався в усній або письмовій формі. Письмова форма була обов’язковою, якщо предмет договору мав значну цінність. Такий договір укладали публічно “на торзі”, при свідках із застосуванням символічних обрядів (наприклад, продавець передавав покупцю символічний елемент предмета договору – колосся – при купівлі земельної ділянки, двері чи ключі – при купівлі будинку). Давньоукраїнське право такими символічними діями надавало договору додаткового захисту, адже свідки мали тепер свідчити не лише щодо факту укладення договору між сторонами, а й щодо його змісту, тобто такі свідчення розглядалися як доказ у разі спору за майно. Із розвитком товарно-грошових відносин у Галицько-Волинській державі форми укладення договорів стали різноманітнішими. Дрібні цивільно-правові угоди продовжували укладати в усній формі. Для значніших – застосовували просту письмову форму або усну в присутності не менше двох свідків із застосуванням символічної обрядовості. З утвердженням християнства у Галицько-Волинській державі було складено додаткову форму посвідчення договорів – письмову державно-зареєстровану¹³.

Найбільш поширеними були такі договори, як купівля-продаж, позика, міна, поклада, особисте наймання та ін. Договір купівлі-продажу був одним із найбільш давніх і поширених у Галицько-Волинській державі, отримавши регламентацію у “Руській правді”, де було визначено порядок купівлі-продажу челядина і врегульовано порядок добросовісного набуття речі. Якщо продавець продавав річ, яка йому не належала за правом власності, то договір купівлі-продажу визнавався недійсним. Відтак річ повертали її власнику, а покупець подавав позов до продавця про відшкодування збитків. Особливе значення мав договір щодо продажу себе в невільництво. У цьому випадку договір обов’язково укладався при свідках (послухах). У Галицько-Волинській державі було передбаче-

¹³ І Безклубий (ред), *Історія українського права: посібник* (Грамота 2010) 78-9.

но укладення договору купівлі-продажу нерухомих речей. Про це є певні згадки в “Рукописаннях” Володимира Васильковича. Цей князь встановлював перелік сіл, які передав у спадок своїй дружині, та визначав ціну деяких із них, за якою він їх придбав у іншого князя.

Важливе місце серед договорів належало договору позики. За договором позики одна особа позичала в іншої гроші, продукти, речі тощо. Цей договір укладався публічно, в присутності свідків (послухів). Винятки допускалися лише для позик на суму не більше трьох гривень. У цих випадках для стягнення боргу (у разі відмови боржника) кредитору достатньо було скласти присягу. Боржник був зобов'язаний сплачувати відсотки, які називалися “резами” (для грошей), “наставом” (у разі позики меду), “присопом” (у випадку позики жита). Відсотки були надто високими, з короткострокової позики їхній розмір не обмежувався, їх стягували щомісячно. Проте якщо сплата боргу тривала понад один рік, то замість щомісячних відсотків стягувалися річні, розмір яких становив 50 % суми боргу (ст. 51 Поширеної редакції). Враховуючи небезпечність для панівної верхівки Галицько-Волинської держави масових народних виступів проти лихварів, галицько-волинські князі, як і в Київській Русі після повстання 1113 р., обмежили стягнення відсотків двома роками, після чого поверненню підлягала тільки взята в борг сума. Якщо кредитор одержав відсотки за три роки (що становило 150 % боргу), він втрачав право на повернення боргу (ст. 53 Поширеної редакції). Такі відсотки часто виявлялися непосильними для боржників, тому цей договір, а особливо його неврегульованість із боку держави, викликав соціальну напругу в державі. Щоправда, у Галицько-Волинській державі заворушень проти лихварів, порівняно з Київською Руссю, було значно менше. Також встановлювалося, що розмір річних відсотків не міг перевищувати 20 %. При поверненні боргу з неплатоспроможного боржника ті кредитори, які брали вищі відсотки від встановлених, нічого не отримували при завершальному задоволенні претензій. Позику передбачало право кредитора на особу боржника. Боржник, який не сплатив борг, спочатку вважався холопом кредитора. Це особливо стосувалося боржників-селян, які брали позику в землевласника або у заможних общинників. У Галицько-Волинській державі грошові позики було врегульовано на основі “Руської правди”, яка визначала: ‘Хто дасть гроші на процент або під заставу, або збіжжя на присип, той має ставити свідків, як з ними умовився так і буде мати’¹⁴. У цьому законі сказано про застави, але про землю не згадується, незважаючи на те, що в період раннього Середньовіччя земля була гарантом повернення грошей. Позичати

¹⁴ Бойко (н 11) 41.

гроші під заставу було найбільш розповсюдженим і стало народним та правовим звичаєм, який застосовувався у Галицько-Волинській державі. Те, що така процедурна форма – позичання грошей під заставу – існувала у Галицько-Волинській державі, обґрунтовував відомий український історик Ю. Гошко на окремих прикладах. Так, у 1386 р. була видана заставна грамота Михайла Іванковича Осташкова Григорію Давидовському із села Черешневе:

Во ім'я Отця і Сина і Святого Духа. Амінь. Я, пан Михайло Іванкович, заставив своє село Черешневе Григорію, сину Давидовського Осташка, за 210 гривень без одної гривні на рік від Спасового дня до Спасового дня. Але, якщо його не викупить за рік, то має держати село опять до другого року. А на то свідки пан Мартин – воєвода, пан Олешко Янчинський, пан Багран – соцький львівський, пан Богдан Лемковський – соцький теребовлянський¹⁵.

У Галицько-Волинській державі був ще один вид позики, до якого вдавалися некредитоспроможні люди. Ця позика характеризувалася самозакладанням боржника і називалася самозакупництвом, а боржники – закупами. Як було зазначено, закуп жив у позикодавця (кредитора) і змушений був працювати на нього, поки не поверне свій борг. Кредитор мав владу над особою боржника, щоб змусити закупа до роботи на свою користь, а також мав право його карати. Оскільки не кожна позика вела за собою закупництво, то можна припустити, що договір закупництва укладався за особливих умов. У Галицько-Волинській державі між купцями укладався також спеціальний договір позики, за яким кредит надавався для збільшення торгового обороту. Цей договір ґрунтувався на довірі, він не вимагав присутності свідків. У випадку виникнення майнового спору питання вирішувалося очищувальною присягою кредитора (ст. 48 Поширеної редакції).

Деякі відомості про економічні відносини у Галицько-Волинській державі з чеськими, угорськими та іншими князями містить “Грамота князя Івана Берладника” 1134 р. Ці відносини супроводжувалися укладенням договорів і вимагали правового регулювання. “Грамота” регламентувала правове становище іноземних купців на землях Галицько-Волинської держави. Зокрема, було встановлено пільги для болгарських купців (звільнення від сплати мита, коли привозили до Малого Галича товари “на ізклад”). Високий рівень торгівлі вимагав врегулювання банкрутства

¹⁵ Ю. Гошко, *Звичаєве право населення українських Карпат та Прикарпаття XIV–XIX ст.* (Ін-т народознавства НАН України 1999) 210-2.

купців. У Галицько-Волинській державі з цією метою застосовували норми “Руської правди”.

Джерела права Галицько-Волинської держави передбачали укладення договору поклажі (зберігання чужих речей), що розглядалось як особиста послуга. Передача речей на зберігання могла відбуватися без свідків (послухів). Якщо той, хто віддав речі на зберігання, звинуватив зберігача у приховуванні їх частини, то зберігач звільнявся від звинувачень шляхом присяги.

Аналіз джерел права Галицько-Волинської держави дає право говорити про існування договору особистого найму. За цим договором відбувався перехід права наймача на особу наймита. Наймання на службу (тіунство, ключництво) призводило до холопства того, хто наймався, якщо інше не було спеціально обумовлено у договорі. Цей договір найбільш повно відображав соціальну несправедливість і соціальну нерівність, які існували у Галицько-Волинській державі, адже найчастіше наймання призводило до майнової залежності.

Продаж робочої сили в епоху Середньовіччя був рідкісним явищем, а ще менш поширеним мав би бути договір особистого найму в епоху становлення і початкового розвитку Середньовіччя. Лише згодом ці види угод починають набувати більшої актуальності. У “Руській правді” та інших правових пам’ятках Галицько-Волинської держави зовсім не було згадок про найм власності, однак можна припускати, що такі договори укладались у Галицько-Волинській державі та що предметом цих договорів були житлові будинки та торгові приміщення.

За порушення умов договору або заподіяння шкоди у Галицько-Волинській державі наставала цивільно-правова відповідальність у вигляді князівських уроків. Уроки призначали князям, враховуючи заподіяну шкоду, обставини правопорушення і реальні майнові можливості порушника. У випадку досягнення домовленості з кредитором урок можна було виконати добровільно в грошовій формі або в натурі (повернути таку саму річ або полатити пошкоджену, або відпрацювати упродовж деякого часу на користь кредитора)¹⁶.

Правовій регламентації підлягали сімейно-шлюбні відносини. Поширення християнства призвело до утвердження християнських форм укладання шлюбу. Церква категорично заборонила полігамні шлюби, ускладнила процедуру укладання шлюбу та розлучення, розширила перелік осіб, які не мали права укладати шлюб. У Галицько-Волинській державі шлюб укладався як союз між чоловіком і жінкою за наявності згоди їхніх

¹⁶ Історія держави і права України: підручник: навчальний посібник для студентів юридичних спеціальних вищих закладів освіти, т 1: З найдавніших часів до початку ХХ ст. (Гончаренко В ред, вид 2-ге, перероб і доповн, Ін Юре 2000) 27-9.

батьків та опікунів. Шлюбіві передували заручини, на яких досягалася попередня згода між майбутнім подружжям, відбувалося публічне проголошення для всієї громади їхнього наміру укласти шлюб та доводилася відсутність кровного споріднення між нареченими. Від заручин до вінчання мало минути три тижні. Цей термін давали для того, щоб будь-хто з громади мав можливість повідомити зацікавлених осіб про перешкоди, через які шлюб не міг бути укладений. Вінчання відбувалося в церкві за обов'язкової участі священника та в присутності свідків. Остаточо шлюб вважався укладеним після його фізичного підтвердження – консумації. У Галицько-Волинській державі заборонялося укладати шлюб не тільки близьким родичам, а й хрещеним батькам й усиновленим та особам із родини усиновителя. Утвердження християнства призвело до суттєвого ускладнення процедури розлучення, яке тепер могло відбуватися лише в надзвичайних обставинах за особистим дозволом митрополита чи патріарха. Основними причинами для розірвання шлюбу були його недійсність, порушення подружньої вірності, виявлення факту кровної спорідненості між подружжям.

У Галицько-Волинській державі правове становище жінки в сім'ї було, як для того часу, на високому рівні, її права охоронялися законом. Про майнові відносини чоловіка і дружини у “Руській правді” та в інших джерелах права є низка постанов. Родичі – батьки та брати, видаючи дочок і сестер заміж, наділяли їх певним майном (посагом). Це майно повинно було передаватися після смерті дружини її спадкоємцям. Джерела права Галицько-Волинської держави містять мало матеріалу для висвітлення питання особистих і майнових відносин батьків та дітей. Однак, безсумнівно, патріархальні відносини у сім'ї в деяких випадках були впродовж існування Галицько-Волинської держави. Батько як глава сім'ї користувався авторитетом серед своїх дітей, керував розподілом обов'язків, майном, спадщиною.

У Галицько-Волинській державі, як і в Київській Русі, багато уваги в сім'ї приділяли вихованню дітей. В основі духовного і сімейного виховання давніх українців було покладено любов до Бога і до ближнього, до рідної землі, почуття власної та національної гідності, чесність, справедливість, працелюбність, милосердя, моральна чистота та ін. Після смерті батька опікункою над малолітніми дітьми була мати. Якщо мати виходила заміж, для дітей призначали опікуна, а матір повинна була повернути своїм дітям і наявне майно, і майно, яке вона втратила при управлінні. Опікуном призначався найближчий родич. “Руська правда” передбачала випадки, коли опікуном ставав вітчим. На останнього поклали обов'язок повернути всі витрати, яких могли зазнати пасинки

і падчерки під час його опіки. Найближчий родич, який ставав опікуном, приймав майно підопічних при свідках. Із завершенням опіки опікун зобов'язаний був повернути прийняте майно у цілісності з усіма прибутками. Опіка припинялася з досягненням підопічними такої зрілості, коли “будут сами собою печаловати”. У “Руській правді” не згадувалося, які установи керували справами опіки. Більшість дослідників вважає, що це була церква.

У Галицько-Волинській державі з утвердженням християнства та моногамного законного шлюбу, зареєстрованого церковною процедурою Святого Таїнства, відбулися докорінні зміни в системі спадкування. У той час надавалося право вільно заповідати майно на випадок смерті. Заповіт міг бути дійсним лише при церковному затвердженні та забезпеченні законної частки рідним шлюбним дітям. Водночас законодавство встановило низку норм, які регулювали спадкування за законом. Одне з відомих джерел права Галицько-Волинської держави “Рукописання (заповіт) князя Володимира Васильковича” 1287 р. свідчить про існування права спадщини князівського володіння у Володимир-Волинському князівстві, а також описує порядок передання князями права на залежне населення своїм спадкоємцям. Так, місто Кобрин (тепер Брестської області), села Городел (поблизу Володимира-Волинського), Садове (на межі пізніших Володимирського і Луцького повітів) із людьми і даниною заповідалися дружині князя. У “Рукописанні” вказується на укладення договору купівлі землі як на один зі способів набуття князівських землеволодінь.

У Галицько-Волинській державі спадкувати мали право тільки діти, які народилися у законному шлюбі. Позашлюбні діти усувалися від спадкування майна батька так само, як і його наложниці чи дружини, шлюб з якими був зареєстрований у язичницьких, а не християнських традиціях. Заповіт укладався переважно усно. Письмова форма використовувалася рідко. У Галицько-Волинській державі було передбачено спадкування за законом. Сини мали право успадкувати нерухомість, дочки – рухоме майно або цінні подарунки, які становили їхній посаг, вдова отримувала “вдовину частку”, якою могла розпоряджатися на свій розсуд¹⁷. У Галицько-Волинській державі було встановлено два порядки спадкування для дочок: для смердів і для бояр. Згідно з точним змістом статей “Руської правди” майно смерда, який не залишив після себе синів, переходить до князя.

У Галицько-Волинській державі не було законодавчо визнаного порядку повернення приданого померлої невістки, якщо у неї не було дітей.

¹⁷ Історія держави і права України: підручник: навчальний посібник для студентів юридичних спеціальних вищих закладів освіти, т. 1: 3 найдавніших часів до початку ХХ ст. (н 16) 36-7.

Це питання вирішувалося за звичаєвим правом, згідно з яким придане поверталось родині померлої. Будь-які суперечки з приводу розподілу спадщини належали до компетенції церковного суду.

Усиновлення вимагало церковного засвідчення, особливо якщо це стосувалося заможних чи знатних усиновителів. Старійшини в роді зберегли за собою функції опікунів і піклувальників щодо неповнолітніх або членів їхніх родин з обмеженою дієздатністю. При відсутності родичів функції опікуна виконували представники князя – тіуни або представники церкви – ігумени монастирів або місцеві священики¹⁸.

Отже, у Галицько-Волинській державі існувала достатньо розвинута система цивільного права, основу якої вона отримала у спадок від Київської Русі. Базою цієї системи була “Руська правда”. Існували й інші важливі джерела права, які регулювали цивільні відносини.

У Галицько-Волинській державі значна увага приділялася кримінальному праву, яке містило кримінально-правові норми середньовічного періоду, розвивалося на засадах станової нерівноправності. Порівняно з Київською Руссю, держава формувала своє кримінальне право в напрямі глибшого розуміння злочину, який сприймався не тільки як приватне посягання на інтереси людини чи родини, а й як порушення правопорядку та загроза безпеці суспільства. Вважалося, що злочин наносить “образу” князю та його авторитету, адже ставить його у ситуацію невиконання обов’язку щодо збереження порядку в державі, яка його на це уповноважила.

Проявом розвитку правового інституту покарання у Галицько-Волинській державі була чіткіша, порівняно з періодом Київської Русі, конкретизація підстав призначення та виконання покарання шляхом поділу майнового відшкодування на віру (передавалася до княжої скарбниці) та головщину (виплачувалася потерпілому та його родині)¹⁹. Передача князю віри була одним із чинників переходу кримінального права до сфери державної діяльності. Інститут віри зумовив розуміння злочину як діяння, що порушувало загальний правопорядок у суспільстві, який повинна була забезпечувати держава.

Дрібні крадіжки, образи непривілейованого населення, нанесення легких тілесних ушкоджень розглядали громадські (вервні) суди, які керувалися здебільшого усним звичаєвим правом. Цікаво, що в деяких випадках вервні суди не тільки вирішували кримінальні справи про середні та тяжкі злочини, а й здійснювали судочинство щодо бояр. Це був унікальний український правовий досвід, який згодом отримав про-

¹⁸ Безклубий (н 13) 83.

¹⁹ І Бойко, *Кримінальні покарання в Україні (IX–XX ст.): навчальний посібник* (ЛНУ імені Івана Франка 2013) 54.

довження у копному судочинстві, де підсудними також інколи ставали представники привілейованих станів²⁰. Справи середньої тяжкості щодо завдання значної майнової шкоди, заподіяння значних тілесних ушкоджень, справи з великою кількістю потерпілих або з потерпілими та правопорушниками з вищих прошарків суспільства розглядали представники князя, які керувалися здебільшого писаним князівським правом.

Галицько-Волинський князь мав право розглядати спірні справи надзвичайної важливості, в яких ішлося про злочинців, які посягали на державні інтереси, князівську родину, загальний суспільний спокій, або справи, що потрапляли до нього як до апеляційної інстанції. При призначенні покарання в таких випадках князь мав право керуватися не нормативно-правовими актами, а власним розсудом, державними та суспільними потребами. Порушуючи норми і звичаєвого, і писаного князівського права, князь мав право призначати найтяжчі покарання – включно з кваліфікованою смертною карою, і навпаки – застосовувати амністію чи помилування щодо злочинця.

Злочини в кримінальному праві Галицько-Волинської держави поділялися на такі види: вчинені навмисно та з необережності; вчинені одноособово та в співучасті; вчинені з обтяжуючими (щодо жінок, батьків, способом небезпечним для всієї громади тощо) та з пом'якшуючими (у стані крайньої необхідності, необхідної оборони, під примусом тощо) обставинами; за об'єктом посягання – злочини проти майна, життя, здоров'я, громадського порядку, статевої недоторканності, у сфері торговельної діяльності, моральних і релігійних засад суспільства²¹.

У Галицько-Волинській державі нормами кримінального права були передбачені такі види покарань за злочини: за майнові – штраф (складався з віри та головщини), конфіскація майна ("потік та розграбування"), за особисті немайнові – публічне вибачення, примусове відшкодування боргу, фізичні покарання, вигнання з громади, у виняткових випадках – смертна кара. У Галицько-Волинському літописі сказано, що це покарання застосовували щодо представників привілейованих станів. Проте немає сумніву, що такі ж покарання мали місце і щодо залежного населення.

Судові функції в Галицько-Волинській державі не були відокремлені від адміністративних. Вищими судовими інстанціями були князь та боярська рада. На місцях судові функції виконували воеводи, волостелі, намісники. Право суду мали також урядовці центральної та місцевої влади. Поступово право суду над залежними селянами перейшло до замож-

²⁰ І Бойко та М Бедрій, 'Особливості вервних судів Галицько-Волинської держави' (2008) 1 Часопис Київського університету права 34.

²¹ Безклубий (н 13) 85.

них землевласників. Справи невеликої тяжкості, зокрема дрібні крадіжки, образи нижчих прошарків населення, заподіяння легких тілесних ушкоджень, розглядалися громадськими або обцинними судами. Правовою основою здійснення судочинства у цих судах було усне звичаєве право.

Справи середньої тяжкості, зокрема заподіяння значної майнової шкоди або значних тілесних ушкоджень, справи з великою кількістю потерпілих або такі, в яких потерпілі та правопорушники походили з вищих прошарків суспільства, розглядали представники князя, керуючись при цьому здебільшого писаним князівським правом.

Судовий процес у Галицько-Волинській державі мав змагальний характер і такі самі елементи, що й у Київській Русі. Головним джерелом писаного князівського права, яке регулювало здійснення судочинства, була “Руська правда”.

Висновки. Таким чином, право було важливою ознакою Галицько-Волинської держави. Право встановлювалося (санкціонувалося) великим князем, який наділявся законодавчими повноваженнями, видаючи статuti, грамоти, дозволяючи застосовувати джерела права часів Київської Русі. Чинні джерела права утворювали внутрішню погоджену галицько-волинським князем цілісність, єдність, тобто систему права. Право Галицько-Волинської держави формулювало правила поведінки у вигляді прав і обов’язків; мало формальну визначеність за змістом, форму зовнішнього виразу (“Руська правда”, князівські статuti, грамоти тощо); забезпечувалося державним примусом; гарантувало соціальний порядок та упорядковувало поведінку людей. Джерела права Галицько-Волинської держави були важливим способом зовнішнього вияву правових норм. Їхня різноманітність зумовлена необхідністю систематизації правових норм у Галицько-Волинській державі. Проте цьому не сприяли як внутрішні, так і зовнішні чинники. Внутрішні князівські міжусобиці, боярське свавілля, монгольське нашествя послабили, а в підсумку – призвели до загибелі Галицько-Волинської держави, а це, зі свого боку, не дало змоги систематизувати чинні джерела права.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Boiko I, *Kryminalni pokarannia v Ukraini (IX–XX st.): navchalnyi posibnyk [Criminal Penalties in Ukraine (IX–XX Centuries): Study Guide]* (LNU imeni Ivana Franka 2013) (in Ukrainian).

2. Boiko I, *Pravove rehuliuвання tsyvilnykh vidnosyn v Ukrainy (IX–XX st.): navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Legal Regulation of Civil Relations in Ukraine (IX–XX Centuries): Study Guide for Students of Higher Educational Institutions]* (Atika 2013) (in Ukrainian).
3. Hoshko Yu, *Zvychaieve pravo naseleńnia ukrainskykh Karpat ta Prykarpattia XIV–XIX st. [Customary Law of the Population of Ukrainian Carpathia and Carpathion Region XIV–XIX Centuries]* (In-t narodoznavstva NAN Ukrainy 1999) (in Ukrainian).
4. Kobyletskyi M, *Magdeburzke pravo v Ukraini (XIV – persha polovyna XIX st.): istoryko-pravove doslidzhennia [Magdeburg Law in Ukraine (XIV – First Half of the XIX Centuries): Historical and Legal Research]* (PAIS 2008) (in Ukrainian).
5. Kulchytskyi V ta Tyshchuk B ta Boiko I, *Halytsko-Volynska derzhava (1199–1349) [The State of Galicia-Volhynia (1199–1349)]* (Biblos 2006) (in Ukrainian).

Edited books

6. Bezklubyi I (red), *Istoriia ukrainskoho prava: posibnyk [History of Ukrainian Law: Study Guide]* (Hramota 2010) (in Ukrainian).
7. *Istoriia derzhavy i prava Ukrainy: pidruchnyk: navchalnyi posibnyk dlia studentiv yurydychnykh spetsialnykh vyshchykh zakladiv osvity [History of State and Law of Ukraine: Textbook: Study Guide for Students of Specialized Law Higher Education Institutions.]*, t 1: *Z naidavnishykh chasiv do pochatku XX st. [From Ancient Times to the Early XX Century]* (Honcharenko V red, vyd 2-he, pererob i dopovn, In Yure 2000) (in Ukrainian).
8. Kryp'iakevych I, *Halytsko-Volynske kniazivstvo [Galicia-Volhynia Principality]* (2-he vyd iz zminamy i dopovn, Isaievych Ya vidp red, 1999) (in Ukrainian).
9. Usenko I (red), *Pravovyi zvychai yak dzherelo ukrainskoho prava (IX–XIX st.) [Legal Custom as a Source of Ukrainian Law (IX–XIX Centuries)]* (Naukova dumka 2006) (in Ukrainian).

Journal articles

10. Boiko I, 'Dzherela prava Halytsko-Volynskoi derzhavy (1199–1349 rr.)' ['Sources of Law of the Galicia-Volyn State (1199–1349)'] (2006) 42 *Visnyk Lviv universytetu. Seriya yurydychna* 59-65 (in Ukrainian).
11. Bojko I ta Bedrii M, 'Osoblyvosti vervnykh sudiv Halytsko-Volynskoi derzhavy' ['Features of the Faithful Courts of the Galicia-Volyn State'] (2008) 1 *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* 34 (in Ukrainian).

Conference papers

12. Boiko I, 'Halytsko-Volynska derzhava – spadkoiemnytsia i nastupnytsia kniazhoi Ukrainy-Rusy (do 820-richchia utvorennia)' ['The State of Galicia-Volhynia – the Heir and Successor of the Princely Ukraine-Rus' (to the 820th Anniversary of Establishment)'] v *Problemy derzhavotvorennia i zakhystu pravi liudyny v Ukraini: materialy XXIV zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (7–8 liutoho 2019 r.) [Issues of State-Building and Human Rights Protection in Ukraine: Materials of the XXIV Reporting Scientific and Practical Conference (February 7–8, 2019)]*, ch 1 (Iurydychnyi fakultet Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka, 2018) (in Ukrainian).
13. Boiko I, 'Stanovlennia ukrainskoi pravovoi tradytsii v period Kyivskoi Rusi ta Halytsko-Volynskoi derzhavy: skhidni y zakhidni vplyvy' ['Establishment of the Ukrainian Legal Tradition in the Period of Kievan Rus' and the State of Galicia-Volhynia: Eastern and Western Influences'] v *Zakhidni i skhidni tradytsii ta vplyvy v istorii prava, derzhavy*

i yurydychnoi dumky: materialy XXXVIII Mizhnarodnoi istoryko-pravovoi konferentsii (1–9 chervnia 2018 r. m. Vinnytsia) [Western and Eastern Traditions and Influences in the History of Law, State and Legal Thought: Materials of the XXXVIII International History and Law Conference (June 1–9, 2018, Vinnytsia)] (Usenko I holova red kolehiia, Oldi-plius 2018) (in Ukrainian).

Thesis

14. Sokurenko O, 'Pravosubiektnist Ukrainy: istoryko-pravove doslidzhennia' ['Legal Personality of Ukraine: a Historical and Legal Study'] (avtoref dys kand yuryd nauk, 2009) (in Ukrainian).

Ihor Boiko

DEVELOPMENT OF LAW AS A CONSPICUOUS FEATURE
OF THE STATE OF GALICIA-VOLHYNIA (1199–1349)

ABSTRACT. The article focuses on characterization of the processes through which law was established and developed in the State of Galicia-Volhynia (1199–1349). It is noted that the emergence of the State of Galicia-Volhynia is an important milestone in the history of Ukrainian statehood. This State reached a significant level of political development and in terms of economy and culture was among the most advanced countries in Europe at that time.

The author gives considerable attention to the analysis of customary law, "Rus' Truth", principality's legislation, Magdeburg law, and church law of the State of Galicia-Volhynia. Legal regulation of public relations in the State of Galicia-Volhynia rested upon the sources of law of Kievan Rus'. The State of Galicia-Volhynia used Kievan Rus' sources of law because they were consistent with its socio-economic development. However, in the environment of new socio-economic, cultural and political relations, the Galicia-Volhynia princes issued charters which further developed and improved many provisions of Rus' law. There was continuity in the development of the Galicia-Volhynia State's law institutions, and that continuity involved the presence of and the links between common features in the process of establishment and development of State law institutions uniting and approximating rather than separating them out. At that time, institutions of State law developed from the previous period of the State's development to the next one, and it occurred sequentially, by turns. There was continuity of the State law processes, phenomena, etc. This continuity was specifically manifested in the Galicia-Volhynia State law, since the major factor ensuring it was the continuity of the State and self-government bodies and legislation. For this reason, the new State law institutions of the Galicia-Volhynia State retained the main features, peculiarities, and properties of the prior State law institutions of Kievan Rus' (prince's rule, Veche, customary law, princely legislation, "Rus' Truth", canonical law, and other sources of law which were consistent with the new socio-economic and political relations). The article shows that as of 1199, in the State of Galicia-Volhynia the process of formation of the Ukrainian legal tradition was underway, in particular, in respect of regulation of civil, criminal and procedural relations.

KEYWORDS: law; sources of law; customary law; legal regulation; the State of Galicia-Volhynia.